

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده‌ی روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

رشته آموزش و پرورش پیش دبستانی

عنوان:

تحلیل محتوای داستان های کودکان گروه سنی الف از نظر میزان

توجه به مفاهیم اخلاقی، ناشران برگزیده، از سال 1378-1388

استاد راهنما:

خانم دکتر فرخنده مفیدی

استاد مشاور:

آقای دکتر حسن ملکی

استاد داور:

آقای دکتر یحیی مهاجر

پژوهشگر:

زینب کارآزما

شهریور ماه 1389

چکیده

پژوهش حاضر به منظور تحلیل محتوای داستان های گروه سنی الف از نظر میزان توجه به مفاهیم اخلاقی، ناشران برگزیده از سال 1378-1388 انجام شده است. جامعه آماری کلیه کتاب های داستان گروه سنی الف، ناشران برگزیده از سال 1378-1388 در نظر گرفته شده است که برابر با 300 عنوان کتاب می باشد که از این تعداد 169 کتاب داستان با استفاده از روش نمونه گیری طبقه ای نسبی به عنوان نمونه انتخاب و مورد بررسی قرار گرفته است. بدین منظور با بهره گیری از روش کیفی از نوع تحلیل محتوا، کتاب های داستان گروه سنی الف در یک دوره ده ساله مورد بررسی، تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. ابزار گردآوری داده ها چک لیست های محقق ساخته بود و اطلاعات با استفاده از تحلیل محتوا به آنها انتقال یافت. برای تجزیه تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی، جدول و نمودار) استفاده شد. نتایج پژوهش نشان می دهد که در داستان های کودکان گروه سنی الف، 29 مورد به احترام به بزرگترها، 90 مورد سلام کردن، 8 مورد شکرگزاری از نعمت های خداوند، 1 مورد کمک به فقرا، 133 مورد محبت و دوست داشتن، 18 مورد راستگویی و صداقت و 5 مورد به رعایت قوانین و مقررات اشاره شده است. بیشترین فراوانی مربوط به مفهوم اخلاقی محبت و دوست داشتن (46/83٪) بوده است. کمترین فراوانی مربوط به مفهوم اخلاقی کمک به فقرا (0/35٪) بوده است. انتشارات قدیانی بیشترین میزان توجه را به مفاهیم اخلاقی داشته است. این انتشارات 91 مورد به مفاهیم اخلاقی اشاره کرده است. انتشارات محراب قلم کمترین میزان توجه یعنی 14 مورد را نسبت به مفاهیم اخلاقی داشته است.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، داستان، گروه سنی الف، مفاهیم اخلاقی

تقدیر و تشکر

ژرف ترین سپاس ها مخصوص خدایی است که هرچه دارم از اوست

سپاس به درگاه خداوند متعال که همیشه و در همه لحظات زندگی ام یاور و همراهم بوده است. بر خود لازم می دانم که از تمامی کسانی که در زندگی و دوران تحصیل مرا یاری کرده اند تشکر کنم کمال قدر دانی و تشکر را دارم. از اساتید بزرگوار و گرامی ام :

استاد ارجمندم خانم دکتر فرخنده مفیدی که مسؤولیت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده گرفته و در تمامی مراحل تحقیق، مرا مرهون راهنمایی های عالمانه و لطف صبورانه خود قرار داده اند. جناب آقای دکتر حسن ملکی که به عنوان استاد مشاور، اینجانب را در طول نگارش پایان نامه یاری نمودند، صمیمانه تشکر و قدردانی کنم.

همچنین از استاد ارجمند آقای دکتر یحیی مهاجر که قبول زحمت کرده و با دقت و حوصله و نکته سنجی داوری پایان نامه بنده را پذیرفتند.

تقدیم به

پدر عزیزم

و

مادر مهربانم

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول:

کلیات پژوهش

2	مقدمه
3	بیان مسئله
6	اهمیت و ضرورت مسئله
8	اهداف پژوهش
8	سوالات پژوهش
		تعاریف مفاهیم و واژگان اختصاصی:
9	تعاریف نظری
11	تعاریف عملیاتی

فصل دوم:

مبانی نظری و پیشینه ی پژوهش

15	مقدمه
		الف) مبانی نظری
15	داستان
16	انواع داستان
16	داستان های واقعی

20 افسانه
22 افسانه های عاميانه
23 نمونه افسانه های گروه سنی الف
24 اهداف و ارزش های تربیتی داستان
26 تفاوت داستان با قصه
28 ویژگی های داستان های گروه سنی الف
31 کودک و خصوصیات جسمی و روحی
31 خصوصیات رشد کودکان در ارتباط با مطالعه
34 خصوصیات سنین پیش از دبستان در ارتباط با مطالعه
35 خصوصیات 6 و 7 سالگی در ارتباط با مطالعه
37 ملاک های کلی ارزشیابی کتاب های داستانی
39 اخلاق
39 معنای لغوی اخلاق
39 معنای اصطلاحی اخلاق
40 نظریه های اخلاق
40 اخلاق از نظر ارسطو
41 اخلاق از نظر اسپینوزا
41 اخلاق از نظر برگسون
42 مراحل رشد اخلاقی از نظر پیازه
46 مراحل رشد اخلاقی کهلبرگ

50 مفاهیم اخلاقی
52 احترام به بزرگترها
53 سلام کردن
53 شکرگزاری از نعمت های خداوند
54 کمک به فقرا
55 محبت و دوست داشتن
56 راستگویی و صداقت
56 انتقال مفاهیم اخلاقی از طریق داستان ها به کودکان
59 ناشران برگزیده
59 انتشارات افق
64 انتشارات پیدایش
65 انتشارات سروش
68 انتشارات قدیانی
69 انتشارات کانون پرورش فکری کودکان ونوجوانان
73 انتشارات محراب قلم
74 انتشارات مدرسه
75 تحلیل محتوا
77 تعریف تحلیل محتوا
 (ب) پیشنهاد پژوهش
79 تحقیقات انجام شده در داخل

86 تحقیقات انجام شده در خارج

فصل سوم:

روش شناسی پژوهش

89 مقدمه

89 روش پژوهش

92 جامعه آماری

93 روش نمونه گیری و حجم نمونه

94 فهرست کتاب های مورد بررسی ناشران از سال 1378-1388

94 فهرست کتاب های مورد بررسی انتشارات افق از سال 1378-1388

95 فهرست کتاب های مورد بررسی انتشارات پیدایش از سال 1378-1388

96 فهرست کتاب های مورد بررسی انتشارات سروش از سال 1378-1388

96 فهرست کتاب های مورد بررسی انتشارات شبانویز از سال 1378-1388

98 فهرست کتاب های مورد بررسی انتشارات قدیانی از سال 1378-1388

فهرست کتاب های مورد بررسی انتشارات کانون پرورش فکری کودک ونوجوان از سال 1388-

100 1378

101 فهرست کتاب های مورد بررسی انتشارات محراب قلم از سال 1378-1388

102 فهرست کتاب های مورد بررسی انتشارات مدرسه از سال 1378-1388

103 ابزار اندازه گیری و روش گردآوری داده ها

104 روش تجزیه و تحلیل داده ها

104 مراحل انجام تحلیل محتوا

فصل چهارم:

تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش

109 مقدمه

110 تجزیه و تحلیل داده ها

110 سوال اول پژوهش

111 بررسی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارات افق

115 بررسی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارت پیدایش

119 بررسی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارت سروش

122 بررسی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارت شباویز

127 بررسی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارت قدیانی

138 بررسی مفاهیم اخلاقی در کتابهای داستان انتشارت کانون پرورش فکری کودکان ونوجوانان ...

145 بررسی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارت محراب قلم

149 بررسی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارت مدرسه

156 تجزیه و تحلیل سوال دوم پژوهش

فصل پنجم:

بحث و نتیجه گیری

160 مقدمه

160..... نتیجه گیری از سوالات پژوهش

163 نتیجه گیری کلی
163 مشکلات و محدودیت های پژوهش
163 پیشنهادات
163 پیشنهادات کاربردی
164 پیشنهادات پژوهشی
165 فهرست منابع

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول شماره 1-3-3 فهرست ناشران و مجموع کتاب های داستان گروه سنی الف از سال 1388 -	
1378	92
جدول شماره 1-4-3 فهرست کتاب های مورد بررسی گروه سنی الف ناشران از سال 1388-	
1378.....	93
جدول شماره 1-5-3 فهرست اسامی کتاب های داستان گروه سنی الف انتشارات افق از سال 1388-	
1378	94
جدول شماره 2-5-3 فهرست اسامی کتاب های داستان گروه سنی الف انتشارات پیدایش از سال	
1378-1388	95
جدول شماره 3-5-3 فهرست اسامی کتاب های داستان گروه سنی الف انتشارات سروش از سال	
1378-1388	96
جدول شماره 4-5-3 فهرست اسامی کتاب های داستان گروه سنی الف انتشارات شباویز از سال	
1378-1388	96
جدول شماره 5-5-3 فهرست اسامی کتاب های داستان گروه سنی الف انتشارات قدیانی از سال	
1378-1388	98
جدول شماره 6-5-3 اسامی کتاب های داستان گروه سنی الف انتشارات کانون پرورش فکری از	
سال 1378-1388.....	100
جدول شماره 7-5-3 فهرست اسامی کتاب های داستان گروه سنی الف انتشارات محراب قلم از سال	
1378-1388	101

جدول شماره 8-5-3 فهرست اسامی کتاب های داستان گروه سنی الف انتشارات مدرسه از سال	1378-1388
102	
جدول 1-2-4 فراوانی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان گروه سنی الف انتشارات افق	111
جدول 2-2-4 فراوانی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارات پیدایش	116
جدول 3-2-4 فراوانی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارات سروش	119
جدول 4-2-4 فراوانی مفاهیم اخلاقی کتاب های داستان انتشارات شباویز	122
جدول 5-2-4 فراوانی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارات قدیانی	127
جدول 6-2-4 فراوانی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارات کانون پرورش فکری کودکان	
و نوجوانان	138
جدول 7-2-4 فراوانی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارات محراب قلم	146
جدول 8-2-4 فراوانی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارات مدرسه	149
جدول 9-2-4 مجموع فراوانی های مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان ناشران برگزیده	154
جدول 1-3-4 مفاهیم اخلاقی داستان های گروه سنی الف به ترتیب اولویت از نظر میزان توجه	
157	

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
113	نمودار 4-2-1 فراوانی مفاهیم اخلاقی کتاب های داستان انتشارات افق
117	نمودار 4-2-2 فراوانی مفاهیم اخلاقی کتاب های داستان انتشارات پیدایش
120	نمودار 4-2-3 فراوانی مفاهیم اخلاقی کتاب های داستان انتشارات سروش
124	نمودار 4-2-4 فراوانی مفاهیم اخلاقی کتاب های داستان انتشارات شباویز
130	نمودار 4-2-5 فراوانی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارات قدیانی
140	نمودار 4-2-6 فراوانی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
147	نمودار 4-2-7 فراوانی مفاهیم اخلاقی کتاب های داستان انتشارات محراب قلم
151	نمودار 4-2-8 فراوانی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان انتشارات مدرسه
155	نمودار 4-2-9 فراوانی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان ناشران برگزیده از سال 1387-1388
158	نمودار 4-3-1 اولویت بندی مفاهیم اخلاقی در کتاب های داستان ناشران برگزیده از سال 1388-1378

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه:

هدف نهایی تمام تلاش ها و اقدامات تربیتی در جهت پرورش انسان هایی با فضائل اخلاقی است؛ فضائل اخلاقی از قبیل راستی و درستی، مناعت طبع، عدالتخواهی، نظم و ترتیب، وفاداری، آگاهی از حق خود، تجاوز نکردن به حقوق دیگران، عشق به آزادی و آزادگی، احترام به قانون، داشتن وجدان کار که در متون احادیث و روایات اسلامی فراوان تأکید و تصریح شده است. (کریمی، 1373 ص 17).

یکی از طرق انتقال مفاهیم اخلاقی به کودکان کتاب های داستان می باشد. کودکان و نوجوانان با گوش کردن و خواندن داستان ها و افسانه ها، با حقایق و تجارب زندگی آشنا می شوند. بازگو کردن حکایات و ذکر وقایع و حوادث، از جمله هنرهای زیبایی است که، در جهان از قدیمی ترین هنر ها به شمار می رفته و بیش از سایر هنر ها در پرورش کودک و انتقال تمدن، فرهنگ و اطلاعات نیاکان به فرزندان موثر بوده است. علاوه بر مسرت حاصل از شنیدن داستان های گوناگون، داستان، رشد و تکامل ذهنی را نیز موجب می شود. داستان ابزاری برای ارضای نیازهای روانی کودکان و حتی بزرگسالان بوده و هست. داستان به کودکان فرصت می دهد درباره خود و محیط پیرامون خویش فکر کنند و محیط زندگی خود را بهتر بشناسند (غفاری، 1384). کودکان و نوجوانان، ضمن داستان ها و افسانه ها با حقایق و تجارب زندگی آشنا می شوند: شادی و غم، کامیابی و ناکامی، امیدواری و نومیدی، محرومیت، ستم و ستمکار، عدالت و عادل، علم و عالم، دموکراسی و استبداد و خلاصه، همه رنگ های زندگی را تجربه می کنند و آشنا می شوند. نقل حکایات و ذکر وقایع و حوادث و داستان سرایی از جمله هنرهای زیباست که از قدیمی ترین هنرها در جهان به شمار می رود و بیش از سایر انواع هنر در پرورش کودک و انتقال تمدن و اطلاعات آباء و اجداد به فرزندان، مؤثر بوده است. چه گذشتگان، تاریخ و آداب و رسوم خود را به وسیله داستان به کودکان تلقین می

کردند و کارها و دلاوری های پهلوانان را به ایشان می گفتند، و تخم مهر و محبت نسبت به قبیله و طایفه و شجاعت و شهامت را در دل کودکان می افشاندند و آنها را به طور غیر مستقیم، به بزرگواری و فداکاری در راه میهن تشویق می کردند. دانشمندان تعلیم و تربیت، افسانه سازی و داستان سرایی را پلی می دانند که دنیای افسانه ای تخیلی کودک را به دنیای واقعی بزرگسالان ارتباط می دهد و چه بسا که انسان را به ارزش های اخلاقی راهنمایی می کند. داستان، بزرگترین وسیله ظهور وجدان پاک و خوی و خصلت مطلوب و پسندیده در کودک است و ثبات این صفات در او به درجه نفوذ و تأثیر آنها بستگی دارد (شعاری نژاد، 1386، صص 123-125).

بیان مسأله:

ادبیات کودکان و نوجوانان از لحاظ موضوعی به سه دسته کلی داستان، غیرداستان و شعر تقسیم بندی شده است. در پژوهش حاضر، تنها داستان ها بررسی خواهند شد. داستان ها خود به دو دسته

تقسیم

می شوند:

الف: داستان های واقعی

ب: افسانه ها

داستان، سخن یا نوشته ای است که در آن گوینده یا نویسنده فکر و هدف خود را در قالب رویدادهای واقعی یا خیالی که برای شخصیت های گوناگونی پیش می آید، بیان می کند و کنجکاوی شنونده یا خواننده را بر می انگیزد تا از دنباله ی رویدادها و نتیجه آن آگاه شود. (عشوری، 1377، ص 74، به نقل از شورای کتاب کودک، 1373).

داستان واقعی، داستانی است که گرچه اغلب مخلوق تخیل زنده و بیدار نویسنده است ولی در اجزای متشکله آن و در سیر ماجرا چیزی وجود ندارد که وقوع آن را غیر ممکن سازد. نویسنده از زندگی و

ماجراهای گوناگون آن الهام می گیرد و داستانی می آفریند که گرچه ممکن است عیناً اتفاق نیفتاده باشد ولی بدون شک امکان وقوع آن بسیار زیاد است. اطفال، از سنین خردی با این داستان ها آشنا می شوند، زیرا کودکان قبل از سنین دبستان به جز دنیایی که می بینند چیز دیگری را نمی شناسند و هر چه در آن هست برای آنان جالب توجه است. به همین دلیل، اولین داستان هایی که برای آنان گفته می شود، بهتر است درباره واقعیات زندگی و محیط آنان باشد. گرچه در حدود هشت، نه سالگی اغلب خردسالان به افسانه ها دل می بندند ولی بعد خیلی زود، بار دیگر رو به داستان های واقعی می آورند و این بار برای همیشه به آن وفادار می مانند. داستان های واقعی با توجه به این که می توانند درباره هرچیز و هرکس و هر کجا باشند، انواع مختلف دارند:

1- داستان هایی از صحنه های مختلف زندگی اطفال

2- داستان های حیوانی

3- داستان های ماجراجویی

4- داستان های تاریخی

5- داستان های فکاهی و طنز آمیز

6- داستان های عاشقانه

افسانه:

«افسانه ها، داستان هایی هستند که به علت دارا بودن عوامل تخیلی بسیار، ماجراهایشان امکان وقوع بسیار بعید و یا غیر ممکن دارند این نوع ادبی از قدیمی ترین انواع ادبیات است بخصوص افسانه های عامیانه. افسانه ها را به طور کلی می توان به دو دسته عامیانه و جدید تقسیم کرد. هدف این

افسانه ها پرورش نیروی تخیل و تصور و قدرت ذهنی کودکان و نوجوانان و کمک به آشنایی با میراث گذشته و تکوین هویت فرهنگی آنان است.

انواع افسانه های عامیانه:

1- افسانه های توأم با تکرار

2- افسانه های حیوانات سخنگو

3- افسانه های جادویی

4- افسانه های فکاهی

5- افسانه های حماسی - قهرمانی

6- افسانه های فلسفی و دینی

7- افسانه های عاشقانه (حجازی، 1387).

یکی از موارد تعلیم و تربیت ، آموزش مفاهیم اخلاقی به کودک است؛ که یکی از طرق آموزش این مفاهیم داستان ها هستند که برای کودکان در گروه های سنی مختلف تولید می شود. در اهمیت محتوای داستان ها گفته شده: «ادبیات کودک و نوجوان ادبیاتی تعلیمی و تربیتی است یعنی جنبه های ارشادی و اندرزی دارد و در ماهیت خود آموزش اخلاق را به مخاطب یادگیرنده کم تجربه (کودک) سرلوحه خود قرار می دهد.» (حکیمی و کاموس، 1382، ص 523) .

مفاهیم اخلاقی مورد نظر در این پژوهش عبارتند از:

(احترام به بزرگترها، سلام کردن، شکرگزاری از نعمت های خداوند ، کمک به فقرا، محبت و دوست داشتن، راستگویی و صداقت، رعایت قوانین و مقررات) (انگجی، 1385، کارگر، 1386).

در پژوهش حاضر، محتوای داستان های کودکان گروه سنی الف (6 و 7 سال) در یک دوره ده ساله از ناشران برگزیده از سوی وزارت ارشاد اسلامی (افق، پیدایش، سروش، شباویز، قدیانی، کانون

پرورش فکری کودک و نوجوان ، محراب قلم و انتشارات مدرسه) از نظر میزان توجه به مفاهیم مذکور تحلیل خواهد شد.(کتاب های شعر و غیر داستان بررسی نمی شوند).

اهمیت و ضرورت پژوهش:

دوران کودکی، اولین و مهم ترین دوره ی زندگی آدمی است. از آنجا که در این دوره ساختار شخصیتی و رفتاری انسان بنیان گذاشته می شود، کودکی را دوران سرنوشت ساز و مثبتی دانسته اند (مفیدی، 1386، ص 3). همچنین ضروری است توجه شود که پایه های اولیه در اخلاق بسیار مهم است. در حدود سه سالگی مفهوم درستکاری، وظیفه شناسی، احترام به غیر در کودک تجلی می کند و وجدان اخلاقی، یعنی تشخیص نیک و بد امور در این مرحله اساسی تشکیل می گردد. در سنین 4-7 سالگی شخصیت توسعه می یابد و فردیت ظاهر می گردد. اصول و اساس خصائل در این سنین پایه گذاری می شوند. باید کودک را از همان خردسالی عادت دهیم که رعایت ادب کند، به دیگران احترام نماید، شجاع باشد، سخاوتمند و مهربان باشد، وسایل خود را به دیگران امانت دهد و غیره (قائم، 1376).

شاید بتوان بر این نکته تأکید بسیار کرد که تکوین اجتماعات بشری بدون اخلاق چندان امکان پذیر نخواهد بود. اخلاق مقوم جامعه بشری است. از آنجا که احتمال می رود معنایی حقوقی از اخلاق در ذهن خواننده محترم شکل گیرد، باید تأکید کنیم که منظور ما در اینجا چیزی غیر از برداشت حقوقی از اخلاق است و نباید این دو را با هم حل کرد. منظور از اخلاق در حقوق، همان رعایت قانون وضعی دولت است، لیکن، مراد ما از اخلاق در اینجا آن چیزی است که به صورت خودجوش از درون بشر می تراود و گاهی نیز با مذهب پیوندی وثیق دارد و بنیان برادری، صمیمیت و عطوفت را در میان انسان ها بنا می نهد (یغمایی، 1383، ص 55).